

PETR MAŠEK

**Prastaré pověsti
české**

Pistorius & Olšanská

Příbram 2010

Autor děkuje za pomoc Richardu Šípkovi.

© Petr Mašek, 2010

Illustrations © Jaromír František Palme, 2010

ISBN 978-80-87053-52-2

Kristián
Kosmas
Dalimil
Jan Marignola
Příbík Pulkava z Radenína
Jan Neplach
Aeneas Sylvius Piccolomini
Martin Kuthen ze Šprinsberka
Václav Hájek z Libočan
Jan Dubravius
Daniel Adam z Veleslavína
Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle
Pavel Stránský
Bohuslav Balbín
Tomáš Jan Pešina z Čechorodu
Jan František Beckovský

Tento svod starých českých legend byl sestaven z děl uvedených autorů středověku, renesance a baroka. Základem bylo zpracování Václava Hájka, které bylo doplněno dalšími autory. V případě, že se tyto od Hájkovy zpracování výrazněji odlišují, jsou jimi uváděné varianty, změny či doplňky vtištěny kurzivou.

Předmluva

Za chválu, čest a štěstí považovaly všechny národy mít mezi sebou muže, kteří pozorovali hrdinské skutky svých statečných bojovníků a pozorně je do knih vpisovali. Proto je velkým darem, jež náš národ od Boha obdržel, že také takových mužů měl, kteří uprostřed lidské nevděčnosti potřebné a užitečné knihy a letopisy sepsali.

V dobách nejstarších však naši předkové toliko k rytířským činům náchylní byli, na literární umění nic nedbali a učených lidí sobě nemnoho vážili, ničehož nezapisovali ani nepoznamenávali, toliko panství svá a hranice rozšiřovali. Jiní národové jim toho závidíce, ve svých pamětech jich připomínat netoliko nechtěli, ale i jiným toho poznamenávat zabraňovali a zapovídali.

Cizí autoři vybrali z domácích spisů jen to, co se jim na národu českém líbilo. A protože naše země vždy mnoho úhlavních nepřátel měla, jeden každý z nich co mohl, na potupu a lehkost našeho národa spisoval. Ale rovněž i někteří domácí, kteří z téhož národa vzešli, mezi námi zrození, pomluvy spisují, podobni mrzutému ptáku, jenž své vlastní hnízdo znečišťuje. I kdyby ony pomluvy pravdivé byly, z přirozené lásky i náchylnosti ke svému národu má je spisovatel ztenčit nebo dokonce pomínout.

Kronika národa je však jako pokladnice a tak jako do ní se žádná falešná mince neodkládá, tak v kroniku se nic nepravého, básnivého a darebného nepíše, jen to, z čehož čtenář naučení nebo výstrahu získá.

Jsou pak takoví lidé, kteří nejen příběhy v knihách divně zkoumají, ale i každé slovíčko a literku pozorují a na vážnost berou, jen proto, aby spisovatele stíhat mohli. Takoví zkoumači cizích věcí sami málo co chvalitebného učinili. Ti nechtě tedy raději mlčí.

Každého jeho vůle jest, čemu chce v této knize věřit a čemu ne, zda chce knihu číst, nebo ji hodit do kouta a nechat ležet v prachu, až ji zas jiný člověk pozdvihne.

Tuto máš, čtenáři laskavý, krátké vypsání o všech knížatech pohanských, kteříž v Čechách z rodu přemyslovského panovali.

O původu Slovanů a Čechů

Každý národ se snaží odvodit svůj původ od starobylejších plemen a dodat tím sobě na vážnosti, Němci od Římanů, Římané od Trójanů a podobně. Jak však podotýká Aeneas Sylvius Piccolomini, pouze Čechové mají tolik opovážlivosti, že odvozují svůj vznik již od stavby Babylónské věže, což tento kronikář nazval marnou a k smíchu podobnou chloubou.

Po potopě světa se lidé opět začali dopouštět opovážlivostí a drzostí a pokusili se vystavět v Babylónu věž, která měla dosáhnout až do nebes. Bůh jim toto dílo překazil tím, že každý ze stavebníků počal mluvit jiným jazykem, a tehdy vznikl i jazyk slovanský, kterým započal hovořit Mozoch, syn Jaffetův. Mozoch přešel se svým rodem řeku Eufrat a dospěl do Malé Arménie. Odtud byl skrze hrozící ukrutnosti babylónského krále vyhnán dále na západ do Kapadocie, kde zemřel, zanechav ale četné potomstvo.

To se vydalo dále na pochod v četných houfech, které si dávaly jména podle svých vůdců.

Jedni osídlili okolí Černého moře a řeky Visly a pokračovali dále na sever, kde se na paměť svého předka Mozocha nazvali Moskvané. Jiní došli až k Odře a moři Baltickému, další pak osídlili Dalmácii, Ilýrii a Panonii. Jméno Slované pak od slova pochází nebo také slávu připomíná.

Z toho národa slovanského tedy pocházejí četní další jakožto Bulharové, Rákové, Srbi, Bosňáci, Korintanové, Charváti, Rusové, Moskvané, Cyrkasové, Pětihorci, Pomořané, kteří při moři Vendském bydlejí, Vindové a mnozí další s nimi, dále Lužičané, Kašubové, Slezáci, Moravané, Poláci a Čechové.

O knížeti Čechovi a jeho příchodu

Jeden muž, jménem Čech, spáchal čin vraždy... (str. 11)

Jeden muž z Ilýrie, Charvát rodem, jménem Čech, pán hradu Psáry nad potokem Krupá, spáchal čin vraždy a spolu se svou čeledí musel původní vlast opustit. Jeho hrad byl později nějakým Hrošem z rodu dalmatských knížat pobořen. Že náš národ pochází od vraha, není nic divného ani neobvyklého, též jiné národy od osob nízkého povolaní, či dokonce od vražedníků či cizoložníků pocházejí. Jak národ izraelský od pastuchy Jákoba, tak i Římané od Romula, nejen pastuchy, ale i syna ze zlého lože a dokonce bratrovražedníka.

Jiný příběh pak vysvětluje, že Čech nespáchal vraždu, ale provinil se vzpourou proti tyransky vládnoucím Římanům, a proto musel opustit

zemi charvátskou. Dokonce prý zavraždil Aureola, římského hejtmana v Ilýrii. Po vítězné bitvě odejmul Čech poraženým římským vojákům jejich korouhev s černým orlem v bílém poli, někteří kronikáři však míní, že v obnívém, tj. červeném poli, kterého přijal za svůj znak. Po něm užívali stejného znaku i Krok a jeho dcery. Původně užíval Čech erbu tří bílých čar. Z obavy před římskou pomstou vydal se Čech se svým lidem na pochod.

Dalším důvodem odchodu ze staré vlasti mělo být pozvání tehdejšího vládce Čech a Moravy krále Žalmanína, syna Circipanova a rodem Slováka, který potřeboval posilu proti rozpínavosti Římanů. Žalmanínovým synem byl král Tursko, jenž padl v bitvě císaře Konstantina proti Liciniovii, a přenechal tak vládu Čechovi s nadšeným soublasem všebo lidu. Podle některých kronikářů se Čech nevydal na pouť bez rozmyslu, ale již předem vyslal špehy, kteří přešli Dunaj a Drávu a objevili k osídlení příhodnou zemi, o čemž jej dobře zpravili. Když Čech se svým lidem došel na Moravu, našel zde již sídlící lid také slovanský, jenž okolní země až do Saska opanoval. Moravané Čechovi poradili, aby se obrátil do země, kterou Němci Boheim nazvali a která toho času již pustá byla.

Podle Dubravia byl Chorvat Čech pro vraždu předvolán k soudu, k tomu však nepřišel a vydal se svou čeledí na cestu do prostoru mezi Drávou a Dunajem, do Panonie. Přešel přes Moravu, kde již Slované sídlili, do Čech, kde žili roztroušení Vandalové, pastevci s dobyt看em. Ti přijali je přátelsky a dali jim sýr a maso i průvodce na cestu do nitra Čech. Na Řípu učinil Čech oběti, pak dohlížel na obdělání půdy.

Bartoloměj Paprocký zmiňuje mezi důvody odchodu též veliké přemnožení národa.

A tak Čech a jeho lid, když viděli ve své původní vlasti četné neřády, spory o meze a dědiny, ba i mordy, vzali domácí bůžky, ale i koně a dobytek, mezky a osly a vydali se na dlouhou cestu. Spolu s Čechem vydal se i jeho bratr Lech, pán na hradě Krapina v zemi charvátské, také se svou čeledí. Dle barokních kronikářů počínaje Balbínem byl s nimi ještě třetí bratr Rus, dle Dalimila měl Čech bratrů dokonce šest. Bratři Čech a Lech jeli na krásných koních s žlutým praporcem, na němž byl bílý štít s černým orlem s roztáhnutými křídly. Bylo jich tehdy celkem okolo šesti set. V Čechově družině byli také Bšovští,

Kolowratové, Vršovcové, Lvové, Zajícové, Kounicové, Řičanové a další později slavné české rody.

Putovali, až dorazili k vrchu stojícímu v rovinách úrodných, lesy porostlých, kde v okolí tekly četné řeky plné ryb. Nazítří pak ráno Čech vzal bratra Lecha a čtyři další muže a společně vystoupili na ten vrch, ze kterého spatřili lesy, řeky, hory i roviny. Sestoupili dolů a Čech svému lidu oznámil, co viděl. Další den svolal Čech starší rodu a všechen lid, vyšli opět na vrchol té hory, Čech usadil se na pařez a řekl:

„Nuže, milý bratře a milí přátelé a tovaryši, kteří jste se mnou putovali a snášeli četné útrapy na cestách, v hustých lesích i v bezcestných pustinách, zastavte se, obětujte příjemnou a vzácnou oběť svým bůžkům, s jejichž zázračnou pomocí jste konečně přišli do této vlasti, osudem vám předurčené. Neboť toto je ta země, o které jsem vám často vyprávěl a slíbil dovésti vás do ní, země nám zaslíbená, zvěře a ptáků plná, medem a mlékem oplývající. Jak sami vidíte, podnebím k obývání je velmi příhodná, vodami hojná a nad obyčej rybnými. Tady se vám nebude ničeho nedostávat a nepřátelé nebudou vám moci uškoditi. Krajina je to přeutčšená a velmi úrodná. Jakým jménem by se tato naše nová vlast měla jmenovat?“

„Kníže a pane náš,“ zvolali všichni, „tvým jménem nechť se jmenuje, protože ty jsi Čech, též ona ať Čechova země nadále sluje.“

A Čech povstal, vzhlédl vzhůru, padl na tu zemi a líbal ji, velmi se raduje, že jeho jménem má se ta země jmenovati. Pak zvedl ruce k nebesům a vzkřikl: „Vítej, země přesvatá, tisíce sliby od bohů nám zaslíbená, času předešlého za potopy od lidí zbavená a nyní nám navracená. Nás zdravé zachovejte a národe, rozmnožuj se zde od pokolení do pokolení až na věky.“

Ten vrch, na kterém se zastavili, jmenuje se Říp neboli Zříp, protože zřítí se z něj do daleka může a také se na něm později blídky a strážce držely. Podle některých kronikářů však země liduprázdná nebyla, ale sídlili v ní lidé, kteří neznali slovanského jazyka. Proto byli pro Čecha a jeho lid jako němí, a tudíž dostali jméno Němci.

Tak Češi obydli okolní krajinu a byli k sobě milosrdní, bývali dlouho živi, vína, piva ani jiné nápoje opilé neužívali, jen vodu

z pramenů nezkalených pili. Obědy měli krátké, jedli žaludy a letní ovoce, někdy zvířecí a rybí maso a nehřešili pýchou. Vše měli společné, o všechno se spolu dělili, i o ženy a každou noc měli jinou po obyčejí hovadském. Místo peřin trávu a listnaté ratolesti mívali. Neznali lněných ani vlněných oděvů, jen kožené, v zimě chlupaté, jehněčí.

Podle některých kronikářů dokonce, alespoň v létě, chodili zcela nazí, což jiní, např. Aeneas Sylvius, vylučují. Dle Paprockého přišli za Čechem další slovanské národové, Vandalitové a Dalmatové.

Byli však velmi pracovití, stromy káceli, kořeny vyvraceli a nové vsi stavěli. Nepotřebovali u domů a chlévů závory ani klíče a zámky, protože neznali hříchu zlodějství. Neznali slovo „mé“, vše měli jen jako „naše“. Zbraně, lučiště a střely jen na lov zvěře užívali, nikdy proti sobě. Nečinili si navzájem křivdy, proto po dlouhý čas neměli mezi sebou žádného soudce.

Pod horou Řípem rozkázal Čech vysekat les, postavit nevysoký dům. Okolo něj pak vznikla ves, která byla nazvána Kleneč, podle jména jeho syna Kleně.

Další dům nechal pak Čech vystavět dle některých na dnešním Vyšehradě a nazval ho Psáry podle svého původního sídla, ale spíše byl tento hrad vystavěn až později. Podle Aenea Sylvia bydlel Čech přímo na Řípu.

Další vsi, které pak vznikly, byly Charvátice založené Manuchem, Rabus založený Manuchovým synem Rabusem, Vysoký Dvůr založený Hostem a Černouš, Hostovým bratrem Černoušem založený. Kníže Čech Hosta a Černouše napomínal, aby ne příliš daleko od nich svá sídla zakládali, protože zvěděl od špehů o lidu v sousedství sídlícím, který zcela cizím jazykem mluví a mohl by jeho rod v budoucnu ohrožovat. Černouš mu na to odpověděl: „Kníže a pane náš, staň se tvá vůle,“ a Host, opřený o jedlové dřevo, dodal: „Pravdu mluvíš, já s čeledí svou se nedaleko usadím a vždy ti budu sloužit.“ Čech spravedlivě zemi rozdělil a dal lidu zákon, aby desátek ze svého zisku každý svému pánu odváděl.

Poblíž Řípu udeřil Čech jednou prutem do země a z ní, skrze kouzelnictví, hned vytryskla čistá voda. Ta studánka je v háječku nedaleko vsi Ctiněves a kníže Ferdinand August z Lobkowicz ji nechal sklenout, obestavět, a kdykoliv přijel do Roudnice, nechal si z ní poslat vodu, kterou pil, což i jeho potomci činívali.

Čechův bratr Lech odebral se po čase se svou družinou na východ, ale všichni ho prosili, aby se daleko od nich neusazoval, kdyby se nějakí nepřátelé objevili, aby si mohli být vzájemně ku pomoci. Lech jim přislíbil: „Přátelé a bratři, za tři dny, dřív než denice vzejde, vystupte na Říp a na východě uvidíte oheň a dým. Tak poznáte, kde jsem se usídlil.“ Tak také učinil a založil město, které se na paměť toho jmenovalo Kouřim.

Dle Dubravia Lech odešel snad i ze závisti, ale s podmínkou, že se může vrátit.

Dle Paprockého Čech svou zemi rozdělil na dvanáct krajů a po jeho smrti byl v každém kraji volen jeden vojvoda.

Po letech sedmnácti od příchodu k Řípu zemřel kníže Čech ve věku osmdesáti šesti let. Všichni ho hořce oplakávali a volali: „Ty jsi byl náš kníže a náš otec, ty jsi byl náš vůdce do této krajiny a byl jsi pravý a věrný správce své rodiny a všech svých poddaných! Ach ouvej, kdo nás bude spravovati a opatrovati!“ A nenašel se nikdo, kdo by jeho smrti nezelel, všichni úpěli a líbali ho. Třetí den mu vykopali velký hrob s klenutým sklípkem ještě v době Karla IV. patrným a pohřbili ho s velkou ctí. Proto se ves ležící nedaleko jmenuje Ctiněves.

Dle jiných kronikářů, např. Daniela Adama z Veleslavína, byl Čech pobřben na Budči.

Na jeho hrob umístili kámen s nápisem v jazyce a písmu slovanském: „Zde gest mocné a slavné kníže pan a gospodar národu Charského malon Čech a spí oželen slzy bolestnými od národu svého.“

Zprávu o nápisu i nápis samotný publikoval Václav Prokop Duchovský. Opis náhrobního kamene byl obsahem rukopisu, který byl prý objeven roku 1556 ve zdech nejmenovaného kláštera, byl uzavřen

v kamenné dutině, psaný na kůži, patrně surovou, a celý pokryt olovem. Byl sepsán nářečím slovanským, avšak velice nečitelným. Mnich, který jej objevil, jej také v roce 1561 přeložil do latiny, jak sám uvádí v předmluvě. O tomto překladateli se údajně Gelasius Dobner domníval, že to byl Petr Loderecker, břevnovský mnich, proslulý sestavením několikajazyčného slovníku. Kniha obsahovala tajné vědění Čechů a krom některých činů Čecha, Kroka, Libuše a Přemysla též pojednávala o znalosti uctívaných rostlin a duchů. Duchovský získal opis rukopisu od Jana Josefa Hübschmanna z Cronbergu (1713–1772), registrátora českých zemských desek.

O starých bozích

Předkové naši rozličné bohy sobě vyhledávali, množství bohů chválili a ctili, které jmenovali svými jmény Jesam, Ladam, Niam, Marzonom, Ziziliam, Zievanam aneb Zevoniam a těm obětovali. Kněží jim ustanovili, kdy jejich svátky světít, a oni v jistých dnech k jejich oslavě rozličné kratochvilné tance a hry užívali. Zpívali jim vymyšlené písně, které i když již později křesťany učiněni byli, na Svatého ducha prozpěvovali. Čechové a Poláci svým bohům stavěli kostely, jejichž pozůstatky v obou královstvích jsou ještě vidět. Ctili také hromobití, dříví spanilá i nepěkná a v kostele v Hnězdně bývala kaplička a v ní drak učiněný z dubového dřeva, ke kterému se modlívají. Když někdo umřel, položili jeho tělo na máry a pod něj podložili pecen chleba, nad ním rozsvítili dlouhou svíci. Pak mrtvého nesli ke hrobu s tancem, ale když se navraceli, házeli za sebe přes hlavu písek a kamení a nesměli se za žádných okolností ohlédnout zpět. Dle Dubravia měli původně Slované ponětí o jednom jediném Bohu, kterému přinášeli oběti, až za Karla Velikého přešli k běžnému pohanství a vícero bohům.

Po smrti Karla Velikého učinili sobě Slované Balvana, ke kterému se modlili a každý mu platil za hlavu jeden peníz. Jejich křesťanští sousedé je nabádali, aby platili svatému Vítu, ale oni toho nedbali a říkali, že mají svého ve své zemi. Nazvali tedy svého Balvana svatým Vítem, ale tento měl čtyři hlavy, v pravé ruce držel lučičtě, vedle sebe měl meč, sedlo a uzdu. Kněz mu choval zasvěceného bílého koně a všichni věřili, že bude s nimi bojovat proti nepřítelům. Drželi tohoto svého svatého Víta ve velké vážnosti a přinášeli mu víno a koláče. Kněz pak nalil víno do velkého dutého rohu a na druhý den věštil úrodu. Zůstal-li roh plný, měla být úroda hojná, ale když vína ubylo, znamenalo to neúrodu a hlad. Toho Víta všichni tak ctili, že dodnes, potká-li přítel přítele, řekne mu: „Vítej!“ S takovými básněmi naši předkové do Čech přišli a dlouhý čas v nich bloudili. Až svatý Václav kázal toho Balvana zkazit. Takto náboženství Slovanů a Čechů popisuje Jan Dubravius.

Když některý pohanský kníže zemřel, sešel se lid, všichni plakali, padali na zem a opět vstávali, líbali mrtvému ruce a naříkali:

„Kterak se máme s tebou rozloučit? Byls naším milostivým otcem!“ Tělo mrtvého knížete bylo namazáno vonnými mastmi, oblečeno v drahé šaty a položeno do umrlčí truhly. Do levé ruky vložili mrtvému pět zlatých peněz, aby je obětoval neznámému bohu, do pravé ruky dva stříbrné, jeden pro vůdce, který mu k neznámému bohu ukáže cestu, druhý pro převozníka. Pak truhlu zavřeli a po západu slunce za stálého nářikání ji uložili do země. Navrch pokladli velký kámen a tři až osm dní na něm pálili oheň. Na oheň házeli mrtvou drůbež a obětovali ji černým bohům, jak nazývali podzemní, pekelná božstva, ale i Pronovi, Jasonovi, Ladoninovi a dalším bílým nebeským božstvům a ochráncům. Než odešli domů, trhali si kusy oděvů a házeli je do ohně. K tomu přidávali muži vousy a ženy vlasy, které přehazovali do ohně přes rameno.

Volba Kroka

Po Čechově smrti požádali starší bratra Lecha, aby správu lidu přijal, ale on odmítl, řka, že jednoho knížectví, Kouřimského, má dosti. A tak devět let žili bez správce a knížete jako kuň neovládaný uzdou. Bezvládlí začalo mezi nimi plodit neshody, hádky, křivdy, bujné neřesti a další veliké neřády kvůli hrancím polí a dědin. Proto usnesli se starší rodů, že musí někoho ku vládě povolat. Kníže Čech měl sice syna Kleně, o kterém již byla zmínka, ale o něm nikdo neuvažoval, protože byl ku vládě nezpůsobilý, ač měl sám pravděpodobně další potomstvo, jak bude později naznačeno.

Sešel se pak všechen lid obojího pohlaví na místě Čechova hrobu a jednostejně zvolili si i Lechem doporučovaného Kroka, syna Hledova, aby byl lidu soudcem. Krok všechny jiné starší moudrostí a vtípem daleko přesahoval i zboží měl dosti. Svým rozumem mnohým lidem již pomohl a úplaty za to žádné nežádal. Uvedli ho na hrad Psáry a na hlavu mu posadili Čechovu čepici, kterou jistý Halato po celou dobu opatroval, do ruky mu dali Čechovu hůl a všichni mu přislíbili věrnost a poslušnost. Krok byl známým a uznávaným již za života Čechova a ten si ho velmi oblíbil.

Na tomto místě se pověsti rozcházejí. Krok byl údajně synem Hledě, podle některých však synem Kroka Prvního, syna Hledova. Ba dokonce nepocházel ani ze slovanského národa, ale z římského rodu Grachů. Krok První pěstoval zabraniční styky, svou dceru Milenku dal francému králi Markomírovi a statečně bojoval na Dunaji proti římským císařům Graciánovi a Juliánovi. Obsazení jiboněmeckých provincií Římány však nezabránil. Vedle Kroka II. měl ještě dalšího syna, který se jmenoval Bazák a ten zplodil syna Lapáka. Lapák byl kulhavý a klecavý, proto dvůr, který vystavěl, jmenuje se Klecany. Lapák měl za manželku věštkyni a badačku Zvratku. Pak Krok I. odešel vládnout do Polska a předal správu země svému synovi, Krokovi II., který také proslul co válečník a bojoval ve Vlašsku s gótským králem Arbogastem a pobil dvacet tisíc jeho vojáků. Onen Krok II. je již totožný s následujícím. Daniel Adam z Veleslavína tvrdí, že tento Krok byl do té doby knížetem Lučanů a sídlil na bradě Vladaři. Podle Dubravia

...a rozkázal, aby Chyř svého otce Mana po celý měsíc na půl dne do pluhu vedle tažného vola zapřáhal a s ním oral. (str. 21)

se zemí šířili cizáci, kteří se smáli způsobu života a zvykům Čechů a oni odvraceli se od společného vlastnictví a lidovlády. Začínaly bádky, někteří chtěli staré zvyky zachovávat, jiní opouštěli úctu ke stařešinům a soudům, až se unavili demokracií a zvolili monarchii, jako bývala za Čecha.

Krok nebyl lidu knížetem, leč tolik správcem, ale všichni ho uznávali, protože byl vysokomyslný, míval rozmluvy s bohy a nechal si od nich radit, pročež si ho lid velmi vážil a za rozličné rady od bohů mu přinášel četné dary, ač jich Krok nežádal. Byl mužem poctivým a velkomyslným, protože s bohy rozmlouval, ale i značně bohatý a rozhodný, tvrdě trestal šelmy a ničemy a vždy šlechetně si počínal. Jeho manželkou byla věštkyň Bořena, která bývá uváděna též jako manželka Kroka I., druhá žena se jmenovala Niva, byla velkého vzrůstu a krásné postavy a porodila mu tři dcery. On i dcery užívali

stejného erbu jako Čech, tj. černého orla s křídly roztáhnutými. Čechové nechali na radu jakéhosi Jehoně vystavět Krokovi tvrz Zbečno nebo též Stebno, nazývanou po něm Krokovec. Krok v Krokovci však nesídlil, ale postoupil ho Šímovi, synu Blehovu.

Za Krokovy vlády bylo mnoho lesů ohněm popáleno, přeměněno v pole a založeny četné dědiny. Z toho se všichni obyvatelé velmi radovali a na polích pěstovali rozličné rostliny, včetně čočky. Tak bylo například založeno Tursko, bratry Supanem a Turskem. Jejich čeledě se však zle pohádaly a kameny a kyji velmi se pobily o pastviny. Starší Supan nakonec ustoupil a založil ves Chejnov.

Jednou se přihodilo, že hospodář jménem Man se rozhněval na svého syna Chyře, který si začal stavět nové sídlo. Při hádce Man zabil jeho syna, to jest vnuka svého. Chyř ten skutek žaloval Krokovi. Krok svolal soud starších, aby tento mord nezůstal bez odplaty, a rozkázal, aby Chyř svého otce Mana po celý měsíc na půl dne do pluhu vedle tažného voľa zapřahal a s ním oral. Všichni uznali, jak je Krok spravedlivý, a od té doby pilně se mordů varovali.

Odchod knížete Lecha

V té době se Čechův bratr Lech rozhodl, že knížectví v Kouřimi opustí a s částí svého lidu se vydá hledat nové země k osídlení vhodné. Měl strach, aby krajiny v okolí Řípu a Kouřimi se tím lidem charvátským příliš nenaplnily. Povolal k sobě Kroka a zamýšlel mu Kouřim dáti, ale ten, pán dobrotivý, přijmout nechtěl, že svého má dosti, a poradil mu, aby někomu ze svých služebníků knížectví podstoupil. Na radu své ženy Bořeny, věštkyň, požádal Lecha, aby s odchodem ještě vyčkal, že věštby mu poradí, kdo z jeho služebníků by nejprůhodnější byl.

Lech vyslal špehy do zemí na východ slunce, aby zjistili tamních krajin položení a jejich obyvatele. Špehové zjistili, že na východu slunce je země katská neboli slezská, svou povahou velmi příhodná, a za ní další země, které dříve obývali Vandalové a Sarmati, ale ti již válkami a mory zhybnuli, a půda je tam velmi plodná a úrodná. Země slezská táhne se až k moři Sabulosus a k řece Vistule, to jest Visle, která je nadmíru rybná a svou spanilostí a prudkostí všechny ostatní řeky převyšuje. Po další poradě s Krokem předal Lech Kouřimské knížectví Bořislavovi, synu Svojovu. Rozžehnal se s Krokem a všemi, kterým se v krajině kouřimské zůstat líbilo, a se svou těhotnou ženou Čimislavou, dcerou Marázovou, a s družinou i množstvím dobytka vydal se na cestu. Došli hustými lesy do míst, kde poznali, že kdysi zde již lidé sídlili, a zde mu žena porodila syna, za kterého byl Lech velmi vděčný a pojmenoval ho Krok.

V tomto kraji lesním bylo velké jezero a mnoho orlích hnízdl, a proto hrad a město, které zde vystavěli, nazvali Hnězdno. Zároveň když Lech viděl to množství bílých orlů, počal užívat v erbu bílého orla na červeném štítě, což jeho potomci dodnes činí. Pak postupovali k řece Visle, krajinou velmi úrodnou, a na vrchu, který již dříve Vandalové nazývali Vavel, vystavěli další hrad. Město pak pojmenovali po Lechově synu Krovkovi. Jejich potomci původní lesy vypálili a vytvořili zde mnoho polí a celý národ se pak Polané či Poláci začal nazývat, ač původně si říkali Lechové a Tatarové a Moskvané je tak stále jmenují.

Podle jiných kronikářů pak město Krokov se jmenovalo podle českého Kroka, který sice odmítl nabídku stát se tamním knížetem, ale svolil k pojmenování města svým jménem.

Podle další obměny příběhu nastaly po smrti Lecha v Polsku různé a neřádkové a Poláci poslali ke Krokovi I. posly s prosbou, aby je přišel soudit a vládl nad zemí. On jim vyhověl, jak již bylo zmíněno, a odešel převzít moc nad polskou zemí. Předtím ovšem zabezpečil, aby všichni přijali za pána jeho syna, Kroka II.

Dle Paprockého, znalého polských kronik, měl Lech syna Višimíra, který vedl válku se Syvardem, králem dánským, a založil dvě města, Kdansko a Vismar. Jeho potomci v Polsku půl druhého sta let panovali.

O dalších dějích v krajích polských, které se popisují v českých pověstech, je psáno na konci knihy ve zvláštním oddíle.

Další Krokovy činy

Nyní se vraťme zpět do Čech oněch časů. Z rodu Krokova pocházel zkušený muž jménem Boták, syn Zdecha, který se jednou se svou družinou vypravil hledat nová místa k osídlení. V družině měl pět pacholků lučisti ozbrojených, protože v pustinách se divá zvěř často ukazovala.

Na jedné velké hoře se uložili k odpočinku, rozdělali oheň, a když motykami úrodnost země zkoušeli, našli zde železnou rudu, velmi užitečnou. Zpravili o tom Kroka a on poslal více čeledi a rozkázal, aby na tom místě rudu kopali a lámali, ohněm tavili a aby Boták tomu místu, které nazvali Zdechovice, až do své smrti vládl.

Jeho bratr Žďár založil stejnojmenný hrad a jeho potomky byla brabata ze Žďáru. Za času knížete Nezamysla pak Zdechovičtí učili Nižborské, jak tavit železo a vyrábět z něho předměty.

Za Krokova života bylo pak nalezeno i první zlato v Jasových Lukách, ale jen drobné, z písku rýžované. To našli synové Rohslavovi, Jícha a Domaslav, a donesli ho Krokovi. Ten pravil: „Dejte bohům lesním chválu a oni vám zdraví, protože vám dali jako prvním v této krajině za našeho bydlení najít v zemi bohatství.“ Zlato si prohlédl, ale opět jim ho vrátil a řekl: „Komu co bohové dají, není slušné mu bráti. Hleďte dál pilně a co najdete, oznamte svým přátelům a zanechte zprávu budoucím pokolením.“

Krok pak, napomenut od svých rádců, vyslal zvědy a posly do všech čtyř stran, aby pilně ohledali zemi, hory, potoky, řeky i lesy. Když tak učinili a o všem ho zpravili, nechal to sepsat na březové kůry a uložit pro budoucí pamět a poučení potomků.

Jednoho dne se lid sešel ve Ctiněvsi a oznámil skrze Stavboje, syna Lesyslavova, Krokovi, že se společně usnesli na bezpečném místě vystavět mu hrad, kde by mohl Krok sedět a vládnout a odkud by jej žádný nepřítel nemohl vytlačit a kde by se mu žádná škoda ani hanba nestala.

Krok souhlasil, dal jim k tomu své povolení a oni ihned započali stavbu na vysoké hoře, příkopy vylámali a valy vybudovali.

Potom vystavěli domy, kterým někteří Budy říkali, a hrad nazvali Budeč.

Během stavby Budče došlo v Krokově čeledi ke sváru vinou Tunáka, syna Kamanova, který se dokonce mordu dopustil. Krok chtěl původce nepokoje ztrestat, ale Kaman odešel s Tunákem na východ, kde pod horou Bělicí založili dvůr jménem Přerov. Kaman zde po dvou letech zemřel.

Krok se svou čeledí, manželkou a dcerami usídlil se na Budči. Lid mnohý se v jeho okolí usazoval. Zde Krok nejen soudil, ale i obětoval a věštil. Jednoho dne Krok, muž moudrý, rozkázal, aby po tři dny k němu žádný nechodil, a všichni se tak zachovali. Krok pak vystoupil na nejvyšší místo budečského hradu a zde velké oběti bohům lesním, horním i vodním přinesl a obdržel mnohé odpovědi o věcech budoucích. Vše, co se od bohů dozvěděl, kázal sepsat a dal svým dcerám do úschovy a přitom jim pověděl: „Není tuto bytu mého na místě tomto, neb místo toto nebude dlouho trvat, a já jiné s radou svých poddaných musím vyhledat.“

Tak, díky věštbám a radám bohů, dozvěděl se Krok, že hrad Budeč bude zničen, a rozhodl se ho proto opustit. Nové místo zvolil také podle věštby a popsal ho svým věrným:

„Zítřka před východem slunce vyjděte, na poledne se obraťte a příhodného místa hledejte při řece a bohové vás přivedou na skalnatou horu nad řekou, kde je slušné stavět.“

Oni tak učinili, dle jeho rady šli a našli jednu dost vysokou a širokou horu stojící nad řekou. Pochopili, že to je to místo, vykáceli les a vystavěli zde dřevěné sruby mistrným dílem tesařským. Pak sem přivedli Kroka a on se se svými dcerami tady usadil. I zeptali se ho, jak se hrad bude jmenovat. A Krok prohlásil: „Jak nestálé jsou časy, tak nestálá jsou i jména. Protože vy jste to místo našli a hrad vystavěli, vy rozhodněte, jakým jménem se bude nazývat.“ Proto požádali jednoho ze stavitelů, Čiňkrucha, aby hrad pojmenoval, a on na paměť knížete Čecha zvolil jméno jeho původního hradu v Charvátsku, totiž Psáry, s čímž lid i sám Krok vřele souhlasili.

To místo bylo později přejmenováno na Vyšehrad. Jméno Psáry použil Dřevoslav, který přišel také spolu s knížetem Čechem z Charvátska a založil ves tohoto jména nad Botičem, dnes Na Slupi.

Na Budči pak Krok obnovil školu literní, kde se učilo číst a psát, a později zde založil další školu, kde se mládež cvičila v kouzelnictví a učila všelijakým tajným čarám. Protože neměli papír, psali na březové a lipové kůry. Vrchním učitelem a mistrem této kouzelnické školy byl Lešin Budek, syn Budkův, badač nad jiné slovnitý, zejména ve věštbách zběhlý. Budek často v nějaké jeskyni radu s duchy brával a na Budči školu prostrannou s obširnými placy vytvořil.

Tuto školu navštěvovali chlapi z významných rodin, například Bobuš, Hrdin, Hněvobojen, Kašavec, Květoš, Libuš, Přemysl, Samostřel, Strachkvas, Svatoš, Varčan, ale i dívky, včetně Krokových dcer, Baňka, Bogunka, Borka, Božena, Dobromilka, Hněvka, Kaša, Knyna, Krásná, Kybala, Milka, Miluše, Sosnava, Svatka, Tetka, Tejná, Veselá, Snatá, Vítka, Libuše a mnozí další, jak Bartoloměj Paprocký, z paměti Šimona Tadeáše Buddekyusa, Lešinova potomka, dokládá.

Dle Václava Hájka ani Přemysl, ani Libuše do budečské školy nechoďili, Přemysl sám Budeč navštívil až po sňatku s Libuší a nemálo se podivil jeho velikosti.

Po třiceti devíti letech správy země Krok ve věku osmdesáti let zemřel a všichni se seběhli jako včely k matce, někteří si drali nehty a křičeli: „Ach ouvej, pane náš, který jsi umřel, kdo nás bude spravovat? Nebude takový nalezen v celé zemi!“

Jeho dcery bědovaly a volaly: „Ó Merote, veď jej po světlé cestě! Radamáši, vedle jeho spravedlivosti sud' jeho hlavu a nedej ho Tasaňum^{1/} zahubit!“

A po celé tři dny byl veliký křik a pláč. Čtvrtý den ho jeho dcery odnesly a s velkou lítostí, úpěním a hřmotem, který se po lesích a horách rozléhal, byl pochován ve Ctiněvsi vedle knížete Čecha a své ženy Nivy, která pocházela z vysokého rodu. Do hrobu mu dali rozličné dary, na hrob navalili velký kámen, na něm rozdělali oheň a spalili jeho oděv, obětovaný zemským bohům.

1/ Těž Tašanům.

Kaša, Tetka, Libuše

Krokovy dcery se jmenovaly Kaša,^{1/}Tetka a Libuše. Všechny tři byly zběhlé ve věštění a různých kouzlech a jedna každá dokonce svého otce vtípem přesahovala. Kaša byla z nich nejstarší a vynikala ve znalosti mocí všech bylin, léčitelství a ranhojičství, ale i v jasnovidectví byla velmi poučená. Také kouzelného hádání byla plná a pilně se mu věnovala. Neduhy lidské a bolesti uměla pouhým slovem krotit. Když někdo něco ztratil nebo mu bylo ukradeno, Kaša věděla, kde se hledaná věc nachází. Proto vzniklo pořekadlo označující holou nemožnost: „To nedovede ani Kaša napravit.“

Tetka byla kouzelnice a vědma a mnoho divného svými čarami provozovala. Prostý lid ve vsích se tehdy ohňům, hvězdám, stromům i kamenům klaněl, ale Tetka znala od duchů mnohem více a lid víru v bohy lesní, vodní i bohy hor učila a umění konat jim rozličné oběti znala.

Podle Dubravia a Paprockého Krokovy dcery Kaša a Tetka na věštbách i jiných kouzlech, které zdarma neprovozovaly, bohatly. Zadarmo žádnému „bádati a vypravovati nechtěly“. Jen Libuše následovala příkladu svého nezištného otce Kroka.

Nejmladší ze tří sester Libuše byla ze všech nejmoudřejší a byla nadána věšteckým umem, kterého si lidé tehdy velmi vážili. Žádný člověk jí rovný nebyl v oznamování věcí budoucích. Po svém otci Krokovi také nejvíce zboží zdědila.

Pátý měsíc po Krokově smrti sešli se starší rodů, aby sobě pána a správce zvolili, a společně se uradili, aby vláda v rukou Krokových dcer zůstala a lid obecný aby od nich k rozšiřování země byl napomínán. Dcery ovšem chtěly, aby si lid jen jednu z nich za paní zvolil, a s tím přáním všechen lid obeslaly.

Ale starší navrhli, aby sestry metaly los a knížectví si rozdělily. Tak sestry učinily, nikdo neví, jakým způsobem losovaly, a nejmladší

1/ Též Kazi nebo také Běla.

Libuše získala východní stranu s hradem Psáry,^{2/} který později přejmenovala na Libín. Pak Libuše, z ponuknutí věštích^{3/} duchů, vyslala na východ deset panen a mnoho lidu robotného a sama s nimi vyjela v čele průvodu. Dospěli až k soutoku Labe s Cidlinou, kde Libuše sesedla z koně a ukázala jim, kde nový hrad mají vystavět, a tak město Libice opatřené vysokou hradbou a širokými valy vzniklo. Stavbou města muže jménem Hotouš pověřila. Po dokončení staveb Libuše to místo hojnou čeledí obsadila. Dále pak mnohým oznámila, kde si přeje být po smrti pohřbena.

Později během kratochvilného lovu jelenů našly Libušiny služebnice nedaleko Turska vysoký vrch, který se jim zalíbil. Požádaly proto Libuši a ona dala jim povolení k vystavění hradu. Ten nazván byl Liběhrad a pod ním založena ves Libčice.

Na západ slunce od Psár, za řekou, našla Libuše další vrch, který slul Petřín. Zde se s družkami posadila a služebnictvu rozdělat velký oheň rozkázala. Pak všechny poslala pryč a sama přistoupila k ohni a činila oběti věštím bohům, tak jak ji to oni samotní naučili. Podle jejich rad se již nikdy nenavrátila na Liběhrad, ale Psáry zvolila za své sídlo a nechala ho opevnit dřevěnou ohradou. To bylo všem oznámeno.

Jednoho dne vystoupila Libuše na nejvyšší skálu a nadána věšteckým duchem mnohé o hradu Psáry oznamovala. Protože však nebyl přítomen písař, skoro nic se v paměti lidí nezachovalo než to, aby se tento hrad ne již Psáry, ale pouze Libín jmenoval. Její služebnice Smilka, Duobra, Vlastimila a Nastavila to všemu lidu oznámily.

V téže době našli v krajinách západních bratři Druhan a Chobol, synové Boryslava, velkou spoustu stříbra a donesli je na Libín. Libuše jim poděkovala a poslala v ta místa dělníky se špičáky a motykami. Oni pak mnohem více stříbra jí na dvůr přinášeli.

Obdobně jako Libuše rozkázala Kaša, s povolením Libuše, vystavět na vysoké skále hrad Kašín a město pevné nad Vltavou, dnes proti klášteru zbraslavskému.

Tetka vyslala své služebníky na západ slunce, aby také jí příhodné místo našli. Oni prochodili mnohé hory, zvláště okolo řek,

2/ Vyšehradem

3/ věšteckých

a oznámili jí, že našli takové místo. Tak Tetka svůj hrad Tetín na skále nad řekou Mží kázala zhotovit a se svou čeledí a pannami se zde usadila. Zde provozovala neobyčejné a divné věci. Častokráte na horu Pohled nad Tetínem chodívala a zde se soše bohyně, jejíž jméno znělo Klimba, klaněla. Ji prosívala o prospěch svůj a své čeledi.

Lidé stále nová místa vyhledávali a nová sídla zakládali, zemi tak rozšiřovali. Domaboj a Haldan, synové Hrubovi, nepohodli se s Kasuřany, kteří byli německého rodu, a odešli ku poledni, kde rozhodli se v jednom suchém údolí postavit dvůr. Když začali kopat základy, našli v zemi železnou radlici, čemuž velmi se podivili a nazvali to místo Radlice. Protože se stále obávali svých nepřátel Kasuřanů, požádali svého strýce Kleně a jeho syna Sudiroha, aby vedle nich své dvory vystavěli a byli jim ku pomoci, což oni slíbili i učinili.

Zprávy o Libušiných hádáních a věštách o věcech budoucích se šířily po vsích, lesích i pustinách, stejně tak o její moudrosti, která daleko moudrost jejích sester předčila. K Libuši často přicházeli znesváření lidé, a to i z panství jejích sester, a ona je zkušeně a spravedlivě soudila, byla milosrdná a ctnostná. Tak získávala velkou úctu mezi lidem, který ji miloval jako svou matku. Proto z popudu Charouše a Prostislava sešel se lid na poli Drahoňově a tam všichni rokovali a na tom se shodli, že lepšího vládce nenaleznou, a tak prohlásili Libuši, dceru Krokovu, svou kněžnou, aby je soudila a spravovala. Všechnen lid toto rozhodnutí chválil, všichni poslušnost a věrnost slíbili, i když již tehdy někteří namítali, že by lid měl mít správce mužského pohlaví, zvláště kdyby hrozilo nebezpečí a zdvihli se nepřátelé.

V té době sužoval okolí Libína velký divoký kanec, který lidem úrodu ničil. Proti němu se na Kavčí horu vypravil Bivoj, syn Sudivojův z rodu Strošova, silák nad jiné udatný. Tu svini divokou za uši lapil a na zádech ji donesl až na Libín. Tam kance v boji zabil před zraky mnoha lidí. Všichni obdivovali ten statečný čin a Libuše věnovala hrdinovi zlatý pás a dovolila, aby on i jeho potomci svini v erbu nosili. Tomuto statečnému činu přihlížela i její sestra Kaša a silného Bivoje si za muže vyvolila.

Jejich starší syn Rodyslav měl syna, který se jmenoval Rodov, stejně jako jejich nově postavený hrad. Jméno se však časem změnilo na Ronov a rod na Ronovce. Mladším synem Bivoje byl Prostoslav, jeho

synem Cbleboslav, který měl syny Zbraslava, bobatěbo zlatem, a Roda. Jejich potomky byli pak ti, co v erbu svíní hlavu nosí, tj. páni z Házemburku, Lvové z Rožmitálu a páni ze Šeleمبرku, stejně jako polští Čilínové. Vedle zmíněných synů měl Bivoj s Kašou dceru Bělu, o které dále bude psáno.

Svach, syn Horše, vnuk Lajcha,^{4/} usadil se od Řípu na západ slunce při řece, která sluje Ohře, to jest teplá neb ohřívající. V té krajině rozkázal mnoho luk nadělat. Protože si ta místa oblíbil, nechal tam hrad dřevěný vystavět a velká množství dobytka z něho na pastvy vypouštěl a zase nazpět vpuštěl, a proto to místo bylo nazváno Pušťadla. Rozsáhlé lesy nechal Svach vypálit, z kořenů vyvracet a tak vzniklo mnoho luk a dědin. Ta krajina proto byla nazvána Lucko. Zde založil město téhož jména, ale protože brzy nato zemřel, lid chtěl město jménem jeho syna Hlasyslava pojmenovat. Jiní zase podle toho, že voda sem zatékala, Žatec mu říkali. V tomto městě vystavěl mistrný tesař Halák, syn Mladův, první vodní mlýn a všichni ho chodili obdivovat, protože do té doby v Čechách jen větrné mlýny stály. A od tohoto mlýna si lidé návod a naučení brali a na jiných řekách podobné stavěli.

Na vrchu nad potokem Bruska, který slul Svinský, nechala kněžna Libuše vykácet les a velký dřevěný dům postavit. Pak na dřevěné stoličce jejím znamením opatřené věštila mnoho slavného tomuto vrchu a své věštby nechala písařem Žákem zapsat na březovou kůru literami a slovy slovanskými. Na tom místě později vznikl dnešní Pražský hrad.

Za panování kněžny Libuše bylo mnoho nových vsí i měst vystavěno. Lapák, syn Krokova bratra Bazáka, muž opatrný, kulhavý, jak někteří říkali klecavý, našel místo s úrodnou půdou a hojností vody i nechal zde dům s velikým nákladem vystavět a Klecany jej nazval. Jeho žena Zvratka, věštkyně a hadačka, mu mnoho věcí budoucích oznámila.

V téže době obdržela kněžna Libuše od svých bohů nějaké ponuknutí a rozkázala pod Svinským vrchem postavit dům nazvaný Libec, kde chovala mnoho dobytka a ráda zde přebývala, neb ji zde duchové věštní často navštěvovali.

^{4/} Není zřejmé, zda se nejedná o Čechova bratra Lecha.

Protože stáda její se rozrůstala, musela kněžna další dvůr vystavět, tentokrát nad řekou Vltavou, a dala mu jméno Libeň. V libeňském statku držela kněžna Libuše sto čistě bílých krav, které žádného barevného flíčku na sobě neměly. Její čeled' ustavičně lesy z kořenů vykopávala a louky a dědiny množila. Lid byl jí velmi povděčný a všichni pravili: „Tys naše paní a kněžna, tys naše máť, tebe ctíti a chváliti budeme, i naši budoucí na věky.“

Lid žádal také Libuši, aby věštbami označila příhodné místo, kde by mohli vystavět velké a mocné město, jež by dokázalo celou zemi ochránit před nepřáteli, kteří by chtěli do země vpadnout, škodu činit a lid vyhladit. Někteří však tomu na odpor byli, že ne jedno velké, ale množství menších třeba vystavět, aby když nepřátelé zaútočí, mohli z jednoho do druhého se uchýlovat a bránit. Libuše jim řekla: „Mojí věrní milí, žádám vás, mějte strpení, až já příhodný čas uznám, slušné místo vyhledám a určím, kde by mohlo to město trvat na věky.“

Také bylo tou dobou nedaleko Kašína již nalezeno stříbro a zlato, které Kaša své sestře na Libín poslala, a Libuše jako mocná kněžna rozkázala razit první minci. Protože správa země byla stále náročnější, z čehož Libuše začala býti tesklivá, rozdělila zemi a určila dvanáct správců, zemanů, z nichž nejznamenitějším byl hrabě Vršovský. Ti jí však byli podřízeni, poddáni jejímu soudu a se vším se s ní radili.

Jeden z bohatých zemanů, Domaslav, zakladatel hradu Domaslavína, vzkázal po svých služebnících Libuši, že jí pošle sto krav a tři sta volů, když si ho vyvolí za muže, ale Libuše odmítla s tím, že jí je souzen prostý orač, který bude lépe než bohatý Domaslav zemi soudit. Dle Paprockého byl Domaslav Vršovcem.